

سازندگانِ جہانِ ایرانی-اسلامی

۱۳

.... تانلی کوکونن

طُفَّیْل
بہینِ تیر
سُکُزشتِ زندگی عَمِلِ دِل

پریسا سجّادی

این کتاب ترجمه‌ای است از
Ibn Tufayl
Living the Life of Reason
Taneli Kokkonen
Oneworld Publications, ©2014

نامک در زبان پهلوی به معنای کتاب و نامه است.

تلفن: ۶۶۴۱۷۶۳۶

مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلامی - ۱۳

دبیر مجموعه: مرتضی هاشمی پور

ابن طفیل

تانلی کوکونن

ترجمه پریسا سجادی

طرح جلد: پرویز بیانی

حروفچینی و صفحه‌آرایی:

حروفچینی هما (امید سید کاظمی)

چاپ اول: ۱۴۰۱

شمارگان: ۶۰۰

قیمت: ۶۰ هزار تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۷۰-۲۵-۸ ISBN: 978-622-6670-25-8

همه حقوق برای این اثر محفوظ است

تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً به هر صورت

(چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوتی)

بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد

دفتر فروش: پارسه ۶-۴۰۵۶۶۴۷۷۴ داخلی ۱

یادداشت دبیر مجموعه

هدف مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلامی آشنا ساختن افراد غیر متخصص و علاقه مند به پژوهش های مستند و دقیق درباره تاریخ و تمدن ایران و اسلام است.

مجموعه حاضر در اصل برگرفته از مجموعه سازندگان جهان اسلام به سرپرستی استاد فقید خانم پارتیبه کرون است. بعد از درگذشت ایشان خانم زابین اشمیتکه و محمد الرهیب سرپرستی مجموعه را بر عهده گرفتند. ما شخصیت های مرتبط با فرهنگ ایرانی را انتخاب کردیم و دست به کار ترجمه شدیم. ممکن است اثری در این مجموعه به فردی غیر ایرانی اختصاص داده شده باشد، ولی آن فرد به دلایل مختلف و در جوه گوناگون در تاریخ و فرهنگ ایرانی مؤثر بوده است. لذا بی هیچ جانبداری و تعصب و تنها با تأکید بر عوامل تاریخی و نیز صحت در روش تحقیق مجموعه آثار منتشر شده را انتخاب کرده ایم. درست است که این مجموعه به دست متخصص و صاحب نظر در هر موضوع فراهم آمده است ولی - همان طور که ملاحظه خواهید کرد - علاوه بر پژوهشگران علاقه مندان و غیر متخصصان هم از آن بهره مند می شوند. روش درست و کاویدن منابع و اسناد از جمله ویژگی های کتاب های مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلامی است. بر خوانندگان هشیار پوشیده نیست که با شناخت و درک درست از گذشته و با آگاهی و تأمل در روزگار امروز می توان افق های درخشانی را پیش روی ترسیم کرد. امید است مجموعه حاضر

هم اطلاعات و دانش خوانندگان علاقه‌مند را بیفزاید و هم دانشجویان را درسی در روش تحقیق باشد، و همچنین صاحب‌نظران را با آثار جدید پژوهشگران غیرایرانی هرچه بیشتر آشنا سازد.

مرتضی هاشمی‌پور

فهرست

۵ یادداشت دبیر مجموعه

۱۱ پیشگفتار

۱۷ ۱. زندگی و زمانه

۱۸ جنبش موحدون

۲۲ مسلک عقلانی جدید

۲۴ غارهای وادی آتش

۲۵ سنت پزشکی

۲۷ در خدمت سلطنت

۳۰ نویسنده طبیب، عارف و موسیقی شناس

۳۲ حامی

۳۷ ۲. حتی

۳۸ حتی: چکیده کتاب

۴۳ طراحی معمارانه

۴۵ درون مایه حتی

۴۷		اشارات و تنبیهات
۵۰		مسیر ماریچی
۵۲		مرجعیت و صحت
۵۴		هماهنگی و سلسله مراتب

۵۷		۳. زندگی در جزیره
۵۹		جزیره
۶۰		اقلیمی تمام عیار
۶۱		از سبلان تا مالی
۶۳		طفل دو بار متولد شده
۶۵		تاریخ یا درام؟
۶۶		دیدن با چشمان خود
۶۸		آغازیدن از آغاز
۷۰		تجربه و صنعت
۷۴		محدودیت های مهارت

۷۹		۴. طبیعت
۸۰		هضم جهان
۸۲		ساختار و داربست
۸۴		معلق میان دنیاها
۸۵		ذات ها و نیروها
۸۸		صورت ها و امور عام
۹۰		تجزیه و تحلیل
۹۲		ماده
۹۴		عناصر

۹۶ اجرام سماوی

۹۹ ۵. نفس

۱۰۰ طبیعت زنده

۱۰۱ حرارت غریزی

۱۰۴ محمل نفس

۱۰۵ نفسی که متعلق به خداست

۱۰۹ پخش و اشباع

۱۱۱ کثرت و وحدت

۱۱۴ تفاوت انسان

۱۱۵ علم النفس

۱۱۹ ۶. سه وظیفه

۱۲۰ پایان‌پذیری و تعالی

۱۲۴ دو جهان

۱۲۷ باید از هست

۱۲۸ سه زندگی

۱۳۰ اصل حفاظت

۱۳۲ مقاربت با افلاک

۱۳۵ جهان را پشت سر نهادن

۱۳۷ ۷. خدا

۱۳۸ کشف اسرار

۱۳۹ از زهد تا عرفان

۱۴۱ ذوق حقیقت

۱۴۳ احکام الهیاتی

پیشگفتار

در کتاب حاضر به معرفی ابن طفیل، فیلسوف اندلسی کمتر شناخته شده قرن ششم هجری / دوازدهم میلادی، می پردازم. در این راستا، برآنم که روایت بی نظیر حی بن یقظان (یا آن طور که در فارسی ترجمه شده: «زننده بیدار»)، تنها اثر فلسفی بازمانده از ابن طفیل، را بررسی کنم. عنوان کتاب که نام قهرمان داستان، حی، را به دست می دهد، برگرفته از یکی از آثار ابن سینا، فیلسوف مشهور (وفات ۴۲۸/۱۰۳۷)، است. بسیاری از درون مایه های کتاب نیز چنین هستند، هرچند فلاسفه دیگری، از جمله برخی از معاصران ابن طفیل، این درون مایه ها را بیشتر مورد بحث قرار داده اند. با توجه به این که ابن طفیل سراسر عمر خود را در غرب قلمرو اسلامی، اندلس و مراکش کنونی، می زیسته، ظاهراً در شکل دهی به فلسفه اسلامی متأخر نقش اندکی داشته است. پس، چگونه یکی از مجلدات مجموعه «سازندگان جهان اسلام» به او تعلق می گیرد؟

پاسخ می تواند این باشد که ابن طفیل به صورت غیر مستقیم بر درک و دریافت ما [غربیان] از حیات فکری مسلمانان مؤثر بوده است. حی یکی از اولین آثار فلسفه اسلامی است که به انگلیسی ترجمه شد: نخست در سال ۱۶۷۴م. به واسطه از لاتین و سپس در سال ۱۷۰۸م. مستقیماً از عربی. اگرچه درک و دریافت لاتین از فلسفه اسلامی در دوران پیش از قرون وسطی به مدت طولانی بحث و بررسی شده

بود، حی، با روایت جزئیات کاوشی که از غلبه بر طبیعت آغاز شده و به روشنگری معنوی انجامیده، در گوش خوانندگان دوره مدرن نخستین طنینی جذاب و شیرین داشت. همین باعث شد سیلی از آثار ترجمه و تقلید از حی به چند زبان اروپایی سرازیر شود، که از میان آنها می توان بی شک به رابینسون کروزوئه اثر دانیل دفو - یا حتی بهتر از آن - به تفکرات جدی در زندگی و ماجراهای شگفت رابینسون کروزوئه: و نگاهی به جهان فرشته گون، اشاره کرد که کمتر خوانده شده و ادامه داستان رابینسون کروزوئه است. نسل بعدی خوانندگان غربی برای ارزیابی نقش تفحص های منطقی در تفکر اسلامی، به حی روی می آوردند. (خوب یا بدش را خواهیم دید).

بهترین دلیل برای بذل توجه به حی و نویسنده اش این است که اثر خود پاداشی است بر تلاش خواننده. نه تنها حی یکی از لذت بخش ترین تصنیفات ادبی کلاسیک در تمدن اسلامی است؛ بلکه بهترین مقدمه ای است که می توان بر فلسفه اسلامی انتظار داشت. حی بخش عمده ای از این سنت فلسفی پیچیده را با تشری جذاب و قابل فهم، به تصویر می کشد. حتی اگر ابن طفیل در شکل دهی آینده فرهنگ اسلامی تا حدی که خودش - و شاید ما - آرزو داشته، موفق نبوده، تنها اثر به جامانده او برخی از ویژگی های جذاب این فرهنگ را تا ابد حفظ کرده است. نگرستن به جهان از دریچه نگاه حی، تا حد زیادی به ما می آموزد که جهان برای عالم مسلمان قرن دوازدهم چگونه به نظر می رسیده است.

ترجمه های انگلیسی خوبی از حی بن یقظان وجود دارند، که در حیطه فلسفه اسلامی موهبتی نادر است. امیدوارم کتاب حاضر خواننده را تشویق کند که متن فوق العاده حی را برداشته و در مورد یکی از موضوعات مربوط به آن کنکاش کند. یا این که کتاب را برای چندمین بار خوانده و بررسی کند. بنای من بر این است که کتاب حاضر مستقلاً خوانده شود نه این که شرحی بر داستان حی باشد (که ما از این دست بسیار داریم). قصد من از نگارش کتاب حاضر این است که خواننده بعد از اتمام کتاب به دستاوردهای ابن طفیل با تحسین نگاه کرده و همچنین شرایطی را که به این اثر نادر

شکل داده، درک کند. من خودم نقل قول‌های متن را مستقیماً از عربی ترجمه کرده‌ام، بی‌این‌که ادعایی بر برتری آنها نسبت به ترجمه‌های موجود داشته باشم.

در جریان کتاب، به شکلی محدود با مطالعات حاضر، چه خوب و چه بد، درگیر خواهم شد؛ و بیشتر، سعی دارم، در حد دانش خود، به عنوان کسی که مشاهدات قاطعی در مورد تفکرات حی و زمینه تاریخی آن انجام داده، بر اهمیت این اثر صحنه بگذارم. ارجاعات داخل متن به مطالعات و تفاسیر برخی از افراد به معنای صحنه گذاشتن یا رد تفسیر دانشمند مفروض از حی بن یقظان نیست. حی اثری است که گرفتار کج فهمی‌های بسیار بوده است.

تفسیرهای اشتباه از اندیشه ابن طفیل بیشتر جایی دیده می‌شود که مفسران بدون در نظر گرفتن فاصله زمانی خود با اثر و با مضامینی باب روزه سراغ کتاب رفته‌اند. من به دنبال واقع‌نمایی تاریخی هستم، که - معتقدم - به هر حال منتج به نتایج جالب‌تری خواهد بود. تمرین بسیار مفیدی خواهد بود اگر بتوانیم فاصله تاریخی را که ما را از تفکراتی چون ابن طفیل (که حتی به نوعی در نظر ما بسیار مدرن جلوه می‌کنند) جدا کرده، درک کنیم.

چنین تمرینی دیدگاه‌هایی را که در طول زمان از دست داده و یا به دست آورده‌ایم، به ما یادآوری کرده و مشخص می‌کند که آیا برخی از تفکرات، اشتغالات و پیش‌فرض‌های ما آن‌طور که می‌پنداریم واقعاً به خودی خود درست و ارزشمند هستند یا خیر.

این کتاب را با عشق به دو پسر سولوی و جولیان، که قدم در راه کنکاش‌های خود گذاشته‌اند، تقدیم می‌کنم.

شماره صفحات در این کتاب همه از ویراست دوم نسخه عربی لئون گوئیته است که به سال ۱۹۳۶ برمی‌گردد.^۱ هیچ‌یک از نسخه‌های دست‌نوشته این اثر،

۱. به جز جدول حاضر، تمامی شماره صفحاتی که در متن کتاب دیده خواهد شد، از کتاب زنده‌یادار گرفته شده است که ترجمه فارسی از حی بن یقظان است که به قلم بدیع الزمان فروزانفر به فارسی برگردانده شده است و در سال ۱۳۴۴ در بنگاه ترجمه و نشر کتاب به چاپ رسیده است. مترجم

سرفصل‌ها و یا تقسیمات دیگری را که در این کتاب آمده، ندارند: این دست تقسیمات را مترجمان و ویراستاران متأخر اضافه کرده‌اند. در اینجا یکی از راه‌های تقسیم‌بندی متن آورده شده است. من در فصل دوم دلایل خود را برای این‌گونه تقسیم‌بندی بیان خواهم کرد.

خطبه

۱۰-۳ حمد: «حکمت مشرقی» ابن سینا

۲۰-۱۰ مجملی بر ادراک اهل نظر

تولد و کودکی

۳۲-۲۰ به وجود آمدن حی

۳۸-۳۳ حی چگونه پرورش یافت

۴۷-۳۸ موگ مادر ۷ سال

طبیعت به عنوان ایزه

۵۲-۴۷ تجربه آتش و آناتومی

۵۵-۵۲ فتح طبیعت

واحد و کثیر ۴ سال

حی ابن یقظان:

بررسی اجمالی

۵۶-۵۹ از روح انسان تا زندگی گیاه

۶۴-۶۰ طبیعت و صورت

۶۸-۶۴ ضمیمه: از نوع تا گونه

۷۲-۶۸ ماده و سه بعد

۲۸ سال

از جهان به خالق و برعکس